सोळावं वरीस धोक्याचं !

- जगदीश खेबूडकर

1974 आ २

दर्जेदार ग्रामीण नाटक

सोळावं वरीस धोक्याचं !

लेखक

कवि जगदीश खेबूडकर

शाहू जन्मशताब्दि प्रकाशन

सरकारी प्रमाणपत्र
डी. आर. एम्. ११५१६६

दुसरी आवृत्ति
१ फेब्रुवारी १९७४

प्रकाशक
चंद्रकांत शेळ्ये

प्रकाशन स्थळ
अत्रे सभागृह
शिवदर्शन
शिवाजी पथ
कोल्हापूर ४१६००२

मुद्रक
गो. ना. कुलकर्णी
सेवा मुद्रणालय
१६७ बी,
कोल्हापूर ४१६००२

मूल्य पाच रुपये

जाणीव

या नाटकाचे प्रयोग, पुनर्मुद्रण, भाषांतर, चित्रपट वगैरे सर्व **हक्क वसंत दळवी, 'नाट्यप्रपंच' ११२० अबू मॅन्शन, ना. म. जोशी मार्ग, मुंबई १३** यांच्या स्वाधीन आहेत. हौशी नाट्यसंस्थेतर्फे या नाटकाचा प्रयोग फुकट असेल तर त्याचे मूल्य ४० रुपये व धंदेवाईक स्वरुपात तिकीट लावून असेल तर त्याचे प्रयोग मूल्य ५० रु. राहील. वरील पत्त्यावर प्रयोगापूर्वी १५ दिवस आधी प्रयोग मूल्य पाठवून परवानगी न घेतल्यास हे नाटक करणाऱ्या स्त्री-पुरुष कलाकार, दिग्दर्शक, संगीत दिग्दर्शक, वादक, रंगभूषाकार या सर्वांवर कायदेशीर इलाज केला जाईल व त्यातील प्रत्येक व्यक्तीकडून नुकसान भरपाई म्हणून प्रत्येकी १०० रुपये वसूल केले जातील.

— वसंत दळवी,
सूत्रधार 'नाट्यप्रपंच'

मनोगत

नव्याने स्थापन झालेल्या एका नाट्यसंस्थेसाठी दहा दिवसांत लिहून झालेली ही (कला) कृति ! लोकनाट्य आणि नाटक यांच्या मिश्रणातून लोकांच्यासाठी निर्माण झालेलं हे नाटच ! सर्व थरांतल्या रसिकांना सामान्यपणे रुचणाऱ्या विशिष्ट मनोरंजनाचं एक संकलन आणि दुवे जोडणाऱ्या प्रसंगांतून सांधली जाणारी संवादगर्भ ग्रामीण कथा ! इतकंच.

या कलाकृतीमागं राबणाऱ्या बुद्धीत सिंहाचा वाटा माझ्या वडील बंधूंचा व एका सन्मित्राचा ! मी केवळ नामधारी– होऊ घातलेला लेखक ! प्रेक्षक आणि संस्था या दोघांच्या पदरांत समान माप टाकण्याचा सोपा, सरळ शुद्ध हेतु ! शिकवण्याचा नाही, थोडंफार शिकण्याचा ! एक छोट्या माणसानं घेतलेला हा मोठा घास स्तुति आणि टीकेबरोबरच पचला. रसिकांचा 'अर्थ' पूर्ण आश्रय, सादरकर्त्यांची योजनाबद्ध चिकाटी आणि कलावंतांची इमानी राबणूक यामुळं प्रयोगा दाखल लिहिलेल्या प्रयोगाचे असंख्य प्रयोग झाले, होताहेत व होतील ! पर्यायाने 'आधी नाट्यप्रपंच करावा नेटका' ही उक्ती सार्थ झाली, याचे श्रेय सर्वांनाच ! !

— जगदीश खेबूडकर

या नाटकाचा पहिला प्रयोग नाट्यप्रपंच, मुंबई या संस्थेने ता. २८–३–६१ रोजी रात्री ९।। वाजता नाट्याची पंढरी सांगली येथे सादर केला.

सूत्रधार : **वसंत दळवी व अनिल महाजन**

लेखक व पद्यरचना	**जगदीश खेबूडकर**
दिग्दर्शक	**बी. माजनाळकर**
संगीत	**दत्ता डावजेकर**
संगीत सहदिग्दर्शक	**वसंत देव**
रंगमंच व्यवस्था	**बाळ बापट**

कलाकार

दौलती	अरुण सरनाईक
गजरा	लीला गांधी
चंदर	बी. माजनाळकर
तारा	सुहासिनी शिरसाट
मोतीराम	गणपत पाटील
बजाबा	सुकुमार
सावकार	कमलाकर टाकळकर
आबा	एरन जोसेफ
दाजीबा	प्रभाकर तावरे
सखाराम	बबन काळे

वाद्यमेळ

ऑर्गन	**वसंत देव**	ढोलकी	**बबन काळे**
क्लारिओनेट	**करीमखाँ**	तबला	**अंकुश जावळे**
पार्श्वगायक	**वसंत देव व लीला कारेकर**		

नेपथ्य, वेशभूषा, रंगभूषा

बबन शिंदे–रेखा मेकअप सर्व्हिस, पुणे.

अंक पहिला

प्रवेश पहिला

[खेडेगांवांतील रस्ता दाखविणारा पडदा. बाजूच्या विंगमध्येच नायक दौलतीचे घर आहे अशी कल्पना. स्टेजवर कोणी नाही. इतक्यांत दौलतीचा गुलहौशी दोस्त चंदर लगबगीने पण लपतछपत प्रवेश करतो.]

चंदर : दौलतराव, अवं दौलती ! दौलू ... अरं ए ... दौल्या ... !

(दौलती येतो.)

दौलती : (डाव्या हातांत दुधाची तवली घेऊन उजव्या बाहीने तोंड पुशीत) का कोकलाय लागलास !

चंदर : आँ ! झालं का ? अर, फड हुबा न्हायला. वाजलं किती बगितलंस का ?

दौलती : तुज्यांत किती वाचलं ?

चंदर : रातीचं धा ! तुज्यांत ?

दौलती : कायमचं बारा !

चंदर : थोत्तेच्या ! बंद पडलं वाटतं ?

दौलती : पडलं न्हाई, पाडलं !

चंदर : कुनी ?

दौलती : दुसरं कुनी ? आबानं.

चंदर : हात् लेका. फुकट पैलवानकी, करतोयस बग !

दौलती : अरं, पैलवानकीच्या जोरावर घड्याळ न्हाई सुरू होत !

चंदर : आपुन केलं असतं गड्या !

दौलती : त्ये रं कसं ?

चंदर : अरं, मशीन बंद पडलं तरी काटा फिरवत बसलो असतो हातानं.

दौलती : अरं, पर किती दिवस ?

चंदर : अरं, काटा गरम हुईस्तंवर ! त्येला का येकदा ऊब आली की गपगुमान फिरतोय् आपल्या आपुन ! सांगतोय कुनाला !

दौलती : परं खरं सांगू चंदर, तमाशा भाईर गावात हुता त्येच बरं हुतं बग ! अरं, भाईरच्या भाईर कनेक्शन !

चंदर : का ? आनि गावात आल्यावर काय करंट बंद हुतोय काय ?

दौलती : तस न्हाई चंदर ते ! अरं पैलवानकीची मिळकत इष्काच्या झुगारात उदळतोय् मी, हे कानांवर गेलंय् आबाच्या !

चंदर : कानांवर जाऊ दे ! डोक्यावर न्हाई न्हवं !

दौलती : अरं, आजपातुर न्हवतं, पर आता गावातच तमाशा आल्यावर येन रच की.

चंदर : त्ये यील तवा यील ! आता त्येचं काय ? तू चल बगू. (दंडाला धरतो.)

दौलती : (सोडवून घेत) अरं, म्हातारा घरात न्हाई तू—

चंदर : अरं, मग हे तर लई फस्कलास !

दौलती : नगं नगं ! बगितलं तर फाडून खाईल मला ! अरं मर्दा माल्या डावला गावलो तवा लई ताडताड बोलला ! अरं, एकदम गरम !

चंदर : मग, तू काय केलंस ?

दौलती : काय करनार ?

चंदर : गुमान बसला असशील !

दौलती : खरंच चंदर, आबाम्होरं बोलायला जीब उचलत न्हाई माजी.

चंदर : का रं ?

दौलती : लई केलंय् त्येनं माज्यासाठी ! मी बारा दिवसांचा असतानाच आई गेली माझी ! तवाधरनं डोळ्याचा दिवा न् हाताचा पाळना करून वाढवलं मला. घडीघडीला याद देतोय् त्यो ! सावकाराचं रीन काढून पैलवानकीत घातलं मला नि सवता चंदनावानी झिजतोय् माज्यासाठी !

चंदर : पर न्हाई कोन म्हनतय् ! अरं, दुपटीचा गडी दीड मिटांत मारून पांग फेडलंस की तू त्येचं !

दौलती : पांग फिटलं तरी रीन न्हाई फिटलं अजून !

चंदर : अरं, त्येबी फिटंल की !

दौलती : व्हय ! मीच चुकतं करणार हाय ते याजासकट ! आनि रीन फिटस्तंवर तमाशा बगायचा न्हाई असं ठरविलंय् मी चंदर !

चंदर : अरं, काय थापा मारतोयस मर्दा ! आता ढोलकी कडाडली नि घुंगरं थरारली की तुझी पेटंट लावनी हुईल सुरू (चालीत) 'सोळावं वरीस धोक्याचं ...' आनि मग होशील कावराबावरा...

दौलती : खरं हाय चंदर ! त्या लावनीनंच याड लागलंय् मला. त्या सोळा वर्षाच्या सोळा शिणगारानं घायाळ केलंय् मला... पर...

चंदर : आता ! आनि पर काय ?

दौलती : चंदर, म्हातारपनी आता आबाच्या उरावर कर्जाचा दगूड ठेवून मी जर गमजा मारायला लागलो .

चंदर : तर दगडू तसाच न्हाईल नि तुज्या जवानीची माती होईल माती ! अरं, ह्यो दगडमातीचा खेळ बंद कर नि जरा गुलाबाच्या ताटव्यातनं फीर... माज्यावानी !

दौलती : हूं हूं ! तुजं बरं हाय ! तू चंदर नि तुझी तारा...

चंदर : पर मंदी नुसता वारा...

दौलती : त्यो वाराबी परवडला ! माज्यावानी धन्या सावकाराचं भिताड तर न्हाई !

चंदर : अरं, त्ये भिताड तू लातंनं उडवशील पर तुजं पायबी हालंनात नि हातबी हालंनात ! वाला भिऊन !

दौलती : तुजं बेस हाय ! तुज्या बानं मरून तुज्यावर डोंगराएवढं उपकार केल्यात म्हनून काकाला धा येकराचा डाग मिळाला ! बानं डोळं मिटलं नि काकानं तुज्यासाटी पिशवी उगडली ! तुला रान मोकळंच की चरायला ! काकाचा डोळा जिमनीवर नि तुजा डोळा...

चंदर : चिमनीवर !

दौलती : माजं न्हाई तस !

चंदर : अरं, किती झालं तरी तू माजा दोस्त ! इष्काच्या रस्त्यानं मी येकला नाही जायाचा ! अरं, जाता जाता तुलाबी ब्याटरी दावीन ! (बॅटरी लावून) चल गुमान !

दौलती : पर...

चंदर : अरं, दुईरी फायदा हाय तुला.

दौलती : त्यो कुठला ?

चंदर : जराची नजर पडंल नि सावकाराचा डोळा फुटंल ! अलीकडं त्या धन्या सावकारानं लई लावलंय् तीन पाच—नाजुक मामल्यात !

दौलती : व्हय र ! त्येला मागंच दावणार होतो इंगा ! त्येचं दात एका डावात पाडून त्येला बजावणार हुतो, की सावकार, असल्या कवळ्या पोरीसंगं इष्क खेळायला नवी कवळी बसवून ये दातांची ! माज्या गजरासंगं लाडीगोडी ?

चंदर : राराराररा ! इतका भुललास !

दौलती : खरंच चंद्रया ! काय झंगड हाय रं पोरगी ! अक्शी गिर्रेबाज कबुतरच

चंदर : हां ! आता जरा तरन्यावानी बोललास बघ ! न्हाईतर तुजं वय हाय पंचवीस पर आकडयाचा वाईच घोटाळा झाल्यावानी बावन्न वर्सांच्या म्हाताऱ्यावानी बोलनं बोलतोयस्

दौलती : न्हाई चंदर ! त्या कबुतरानं घुमरी लावलिया काळजात ! थुई थुई नाचतंय् डोळ्यांम्होरं !

चंदर : अरं, त्ये कबूतर पोलादी मनगट सोदतंय् बसायला ! पर तुजा हात कुठं पुडं होतोय् ? अरं, खुळ्या पोरा, चैन केल्याबिगर चैन तरी कशी पडतीया तुला ?

दौलती : खरं सांगू, पयल्या भेटीतच मधाचं ब्वाट लावलंय् माज्या व्हटाला गजरानं !

चंदर : अरं, मग आता मधाचं पोळंच पिळून काड की दोनी हातानं ! अगदी भुवेच्या अंतरावर हाय ते !

दौलती : सारं कळतंय्... पर...

चंदर : वळत न्हाई! हात् लेका! अरं, आठ आठ तास तालमीत घुमणारा तू... इतक्यांत जोर बैठका इसरलास ?

दौलती : त्येच हितं काय काम !

चंदर : तर...! अरं, अशी बैठक मारून जोर काढायचं की यंव रं यंव...

(आबाची चाहूल लागते. दोघे सावरतात.)

आबा : (प्रवेश करीत) काय र ? तू आनि कसल्या जोरबैठका शिकवाय लागलास ?

चंदर : न्हाई! ...त्ये ह्यचं ह्ये... आपलं तालमीचं सांगत हुतो !

आबा : अरं, माज्या तालमीत तयार झालाय् त्यो ! आता तुजी तालीम नगं त्येला ! तुजं जोर मंजे ढोपरं फुटायचं काम, नि बैठका मंजे गुडगं निकळायचं काम !

दौलती : न्हाई आबा, तसलं काय ...

आबा : न्हाई न्हवं ! मला खात्री हाय रं ! पर वय बोंबालतंय् न्हवं मानसाचं !

दौलती : पर मी तसं ...

आबा : केलं न्हाईस ! सावरलास — पर कानोवर कुनकुन आलीया माज्या !

दौलती : पर... आबा—

आबा : मी न्हाई भीक घालत त्येला ! पर कानांडोळ्यांत चार बोटांचं अंतर असलं तरी तुज्यामाज्या वयांत चाळीस वर्सांचं अंतर हाय म्हणून म्हणतो !

चंदर : आबा, जरा मी मदी बोलू काय ?

आबा : नगं ! तुजं ठावं हाय मला ! अरं इट्टलरखमाईच्या देवळात गेलास तरी रखमाईकडंच तुझी नजर आदी जायची !

चंदर : बरं...न्हाईलं.

आबा : (जवळ जाऊन) दौलू...जेवलास ?

दौलती : व्हय !

आबा : दूद ?

दौलती : घेतलं.

आबा : खरं ?

दौलती : (भांडे दाखवीत) हे काय...!

आबा : बरं, जावा आता रानात. आनि हे बग, घोंगडं घे आनि येक. थंडी हाय झोंबनारी ! तबेतीचा केसबी बिगडू द्यू नगंस.

चंदर : बरं, मग मी जाऊ ?

आबा : अजून का थांबलायस ?

चंदर : न्हवं.. परवानकी घ्यायला.